

L'any temàtic dedicat a Gant a la figura del mestre flamenc té la seva culminació amb una exposició en què es presenten les peces restaurades de 'L'adoració de l'anyell místic' i de les taules exteriors del retaule de l'altar de la catedral, però també un bon nombre d'obres procedents de tot el món, pròpies i d'artistes contemporanis; una ocasió única

Quan Van Eyck va canviar la pintura

ALMUDENA BLASCO VALLÉS

La resposta internacional a l'homenatge que la ciutat de Gant ha promogut al pintor Jan Van Eyck (v. 1390-1441) és un dels millors indicadors de l'interès que en ple segle XXI desperten fins i tot les figures estel·lars de la pintura del segle XV europeu. Desenes de periodistes, crítics d'art, professors universitaris, conservadors, restauradors, estudiosos de l'estètica es van donar cita, a finals de gener, al Museu de Belles Arts d'aquesta ciutat per escoltar les línies mestres de la magna exposició commemorativa. Un element més en el titànic projecte de recuperació del que solen anomenar els "primitius flamencs", el concepte més habitual per parlar de la pintura del ducat de la Borgonya durant els segles XV a XVI.

Aquesta iniciativa té una llarga memòria. Pensem en la gran Exposició de Bruges del 1902, quan Van Eyck i la resta de pintors, els Van der Weyden, Memling, Gerard David i d'altres es van convertir en una referència indiscutible per a la nova història cultural, la *Kulturgeschichte*, on va destacar un dels més importants medievalistes del segle XX, l'holandès Johan Huizinga, que va aconseguir renom amb el llibre *La tardor de l'edat mitjana* (1919); l'edició que en va fer la *Revista de Occidente* va tenir un fort impacte en la societat espanyola. Huizinga assenyala: "La necessitat d'entendre millor l'art dels germans Van Eyck i els seus seguidors i de posar-lo en connexió amb la vida del seu temps, va ser l'origen d'aquest llibre". Per aquesta raó considero que Van Eyck

JAN VAN EYCK: ANUNCIACIÓ. C. 1434-1436. És probablement un encàrrec de Felip el Bo. L'escena té lloc en una església. Les paraules de Maria estan escrites al revés perquè s'adreça a Déu. Destaquen les escenes de l'Antic Testament i de Moisés al paviment i als murs; els finestrals simbolitzen la Trinitat. WASHINGTON, NATIONAL GALLERY

JAN VAN EYCK, HOME AMB BARRET BLAU. C. 1428-1430.

Retrat de taller amb perfil de tres quarts d'un personatge desconegut. Noble de consideració com s'aprecia en el tocat blau lapislàtzuli que contrasta amb el vestit negre enriberat o a l'anell que sembla oferir a l'espectador que ens fa pensar que es tracta d'un retrat de compromís.

SIBIU, ROMANIA, MUSEU NACIONAL

s'ha guanyat el dret de ser el pintor de la tardor de l'edat mitjana. Els temes tractats en aquest llibre, els ideals polítics de la cavalleria, el sentit de l'honor del patriciat urbà, el concepte de l'individu que exigeix ser retratat per a la posteritat, la necessitat d'un món dominat per la bellesa, l'existència de xarxes internacionals del comerç per a la millor distribució de les matèries primeres (llana, or, alum, pebre, seda), la presència de la moda com un gran valor social, constitueixen els motius de la pintura de Van Eyck.

Model de civilització

Una pintura que resulta impossible d'entendre si no apreciem el model de civilització creat a la Borgonya en els últims segles de l'edat mitjana i primers de l'edat moderna, per fer front al model que s'estava gestant a les ciutats de la Itàlia central que des de Jacob Burckhardt denominem la cultura del Renaixement. A partir de Van Eyck es pot abordar la via flamenca cap a l'art promogut per l'humanisme. Una via que transforma les estructures iconogràfiques del gòtic per introduir els nous principis visuals procedents de la reflexió filosòfica i tecnològica vinculada a la devoció moderna. El desafiament intel·lectual es va desplaçar en el camp de la pintura a un desafiament estrictament tècnic, vinculat a una pregunta bàsica en la revolució de l'art d'aquests anys: Quin és el procediment visual per entendre la naturalesa i la figura humana?

Si a Florència Masaccio, adopta la perspectiva per interpretar el desesperat gest d'Eva i Adam quan són expulsats del Paradís, a Gant Van Eyck proposa una revolució òptica en la manera de veure els detalls del paisatge, els objectes quotidians, o els gestos dels individus que l'agermana als seus col·legues italians Fra Angelico o Benozzo Gozzoli. I com ells, obre una porta d'insospitades possibilitats lluminoses com un pòrtic brillant per conduir l'art als valors del món modern, i ho fa basant-se en la seva gran erudició, en el seu estil de vida (era tot un poliglòt) i en la seva implicació política en la creació d'una realitat unitària per als Països Baixos. Tot es conjuga per fer un art des de l'observació inductiva, promoguda per Guillem d'Occam, com un elogi al detall convertit en categoria, a l'objecte vist com a símbol. Si ens fixem en l'extraordinària *Anunciació* conservada a Washington, són els detalls els que defineixen la història narrada. Una narració carregada de significats teològics que s'expressen de forma visual. El llibre que llegia la Verge Maria quan se li apareix l'arcàngel. Un d'aquells Llibres

d'Hores de la *devotio moderna* que il·luminava Van Eyck i a Catalunya realitzaven pintors com Bernat Martorell. D'una manera precisa la capbrocada d'or i pedres precioses de sant Gabriel respon al gust borgonyó per la moda. Un arcàngel que anuncia el *nou sagrat* (l'encarnació del fill de Déu) mostra el nou món, la importància dels teixits en l'ordre internacional dels diners en la societat borgonyona.

La vivència del pintor Van Eyck respon a l'experiència del Van Eyck diplomàtic. No és la primera vegada que se simultaniegen els dos oficis ni serà l'última (pensem per exemple en Velázquez), però ho fa rellevant per les circumstàncies polítiques que van donar vida a la seva pintura i el seu treball diplomàtic en tant que *valet de chambre* del duc de la Borgonya. Recordem el viatge que va fer el 1426 a Barcelona i altres ciutats de la Corona d'Aragó que coneixem bé gràcies als documents conservats a l'Arxiu de la Corona d'Aragó: un viatge que va deixar la seva empremta en pintors com Lluís Dalmau, que va pintar la *Verge dels Consellers* entre 1443 i 1445 per encàrrec de la Casa de la Ciutat de Barcelona després d'adoptar l'estil

Van Eyck proposa una revolució òptica en la manera de veure els detalls del paisatge, els objectes o els gestos

El mestre flamenc es pot considerar el pintor de la tardor de l'edat mitjana per les seves temàtiques i motius

eyckia en la seva estada a Gant el 1431. El viatge tenia per objectiu preparar el matrimoni del seu senyor el duc Felip de Borgonya amb Elionor d'Aragó, la germana d'Alfons V el Magnànim. Un matrimoni frustrat perquè tot just arribar Van Eyck i la resta de delegats van saber que s'acabava de casar amb Eduard de Portugal. No es van donar per vençuts i van buscar una sortida airosa: el matrimoni del duc amb Isabel, la germana del rei Eduard, els detalls del qual es van fixar en un nou viatge de Van Eyck, aquesta vegada a Portugal el 1428.

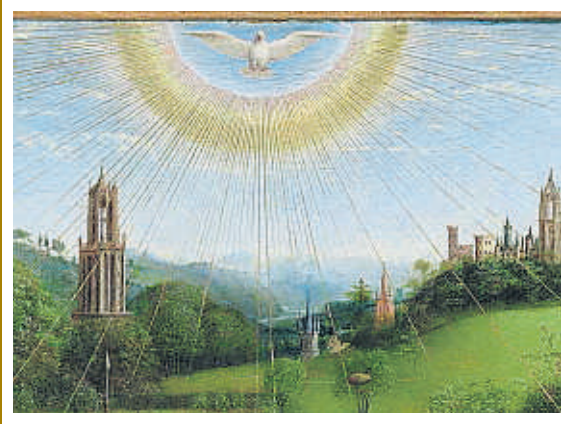
El matrimoni entre Isabel de Portugal i Felip de Borgonya té un efecte decisiu en la història europea. Per celebrar-ho el duc va crear l'orde del Toisó d'Or, un orde de cavalleria destinat a crear una xarxa entre >

JAN VAN EYCK: RETRAT DE BALDUÍ DE LANNOY. C. 1435.

Balduí de Lannoy va ser l'ambaixador del duc Felip el Bo, duc de Borgonya, que va viatjar amb Jan van Eyck el 1428 a Portugal per pactar el matrimoni amb Isabel de Portugal. Gest sever, sobrius però luxoses vestimentes i al coll el collar del Toisó d'Or.

BERLÍN, ANTIGA GALERIA NACIONAL

El colom, representació de les paraules del Llibre de l'Apocalipsi (7, 9-10): "i el misteri de la salvació de les ànimes es revelarà a través de la Tercera Persona de la Trinitat, l'Esperit Sant en forma de colom"; la seva llum arriba a tot el paisatge, fins i tot a la torre de la catedral d'Utrecht.

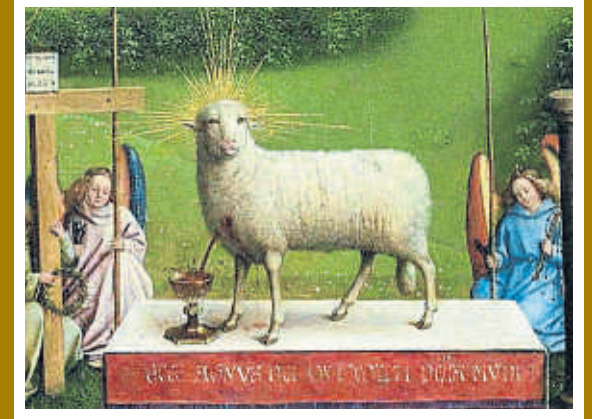
Les verges màrtirs i les dones santes en processó, abillades amb riques vestidures i portant les palmes a les mans enmig d'un prat ple de varietats botàniques. S'hi distingeixen santa Bàrbara, santa Agnès i santa Dorotea.

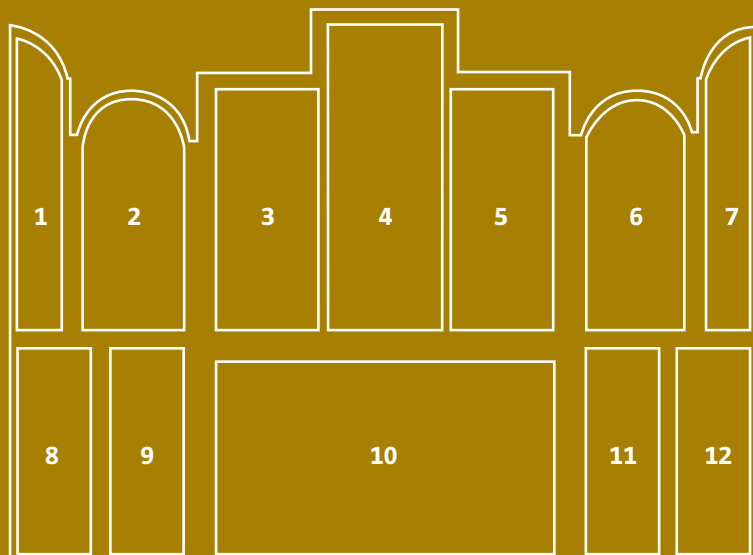
Al·legoria dels croats. A la còpia encarregada per Felip II el 1557 es van inserir els retrats de Carles V i Felip II.

FOTOGRAFIES: SINT BAAFSKATHEDRAAL GENT
WWW.LUKASWEB.BE

L'anyell místic. Des del llibre d'Enoch, simbolisme del sacrifici immerescut, de la innocència, de la mansuetud, encara que també de l'ignot, en grec *agnos*. Des de l'època romànica és l'*Agnus Dei* que neteja els pecats del món.

Retaule de l'anyell místic

El retaule de l'anyell místic va ser un encàrrec del burgmestre Joos Vijd i la seva muller, Elisabeth Borluut, per a la seva capella de la catedral de Sant Bavó a Gant. Realitzat pels germans Hubert i Jan van Eyck es va finalitzar el 1432. Repintat el 1550, desmuntat el 1566 per por de la iconoclàstia dels calvinistes, especejat el 1794 i robat en part el 1934, ha estat restaurat des del 2012, se n'han eliminat les capes de vernís i altres afegits i se n'ha recuperat el color, la llum i les formes originals. Aquí "l'ull del pintor funciona alhora com un microscopi i com un telescopi" (Panofsky).

01 Adam i el sacrifici d'Abel
El pecat original i la redempció. Adam i Eva nus, com a escultures. Destaquen els detalls anatòmics: venes de mans i peus, berrisoll de les cames, el pit i el pubis. A dalt Caïn ofereix fruits de la terra i Abel, l'anyell.

02 Àngels cantaires
Entorn d'un faristol d'estil gòtic, on destaca un sant Jordi matant el drac, un grup d'àngels canten.

03 Verge Maria
La Mare de Déu llegint vestida de blau i amb una capa plena de pedres precioses.

04 Déu en Majestat
Tocat amb tiara papal, porta el ceptre de cristall dels emperadors i als seus peus la corona símbol de la seva omnipotència; beneeix amb els tres dits que simbolitzen la Trinitat.

05 Sant Joan Baptista
Vestit de forma senzilla, amb barba llarga i descalç amb un llibre entre les mans.

06 Àngels músics
Ricament abillats, toquen un orgue, una viola amb arc i una arpa.

07 Eva i la mort d'Abel
Eva despullada sosté a la mà la fruita del pecat, no és una poma sinó un cítric anomenat *etrog*, utilitzat

en la festivitat jueva del Sukkot.

08 Els jutges justos
Única peça que és una còpia feta el 1945 després d'haver estat sostreta l'original, que no es va trobar mai. Entre els deu cavallers que representen els jutges hi ha els autoretrats de Hubert i Jan van Eyck.

09 Los cavallers de Crist
Encarnant l'ideal cavalleresc borgonyó, són els protectors de la humanitat. Destaca Sant Martí, patró de la ciutat d'Utrecht vestit amb armadura milanesa i llorejat. El segon cavaller és sant Jordi; el tercer sant Sebastià portant l'estendard del Regne de Jerusalem.

10 El sacrifici de l'anyell místic al jardí celestial
Crist com a anyell místic, redemptor dels pecats del món, s'erigeix sobre un altar. La seva restauració ha resultat polèmica per la nova imatge que ofereix el rostre de l'anyell, amb els ulls blaus, més humà i sens dubte sorprenent però els restauradors asseguren que "és l'anyell que va pintar Van Eyck". Al seu voltant, els àngels resen, agiten els encensers i porten els símbols de la Passió. Del pit de l'anyell surt la sang que es recull en un calze. S'observa al fons el perfil d'una ciutat, i referències a l'Antic i el Nou Testament. A l'esquerra, els patriarques i els profetes, i, davant seu, els apòstols i la jerarquia de l'Església. En segon pla, dos grups més, els confessors de la fe, i, a l'altra banda, les verges màrtirs i les santes, portant les palmes. Sobre tots ells, l'Esperit Sant encarnat en un colom.

11 Els ermitans
Els que han decidit abandonar el món. Hi destaquen dues dones, Marta i Maria Magdalena.

12 Els peregrins
Sant Cristòfol, vestit de vermell, encapçala la comitiva, entre els quals es veu l'apòstol Jaume amb el seu barret de feltre i la seva vieira.

El retaule es mostrava tancat i només s'obria per les festes. Superior: Escena de l'Anunciació, la Mare de Déu vestida de blanc rep l'arcàngel, al costat de dues Sibils i dos profetes Zacaries i Miquees. Nombrosos trompe-l'oeils. Inferior: Els donants, Joos Vijd i Elisabeth Borluut, agenollats al costat dels seus sants protectors, sant Joan Baptista i sant Joan Evangelista. Els quatre són sota una arcada gòtica. A l'exposició es poden veure les taules exteriors del polític de prop, que són una mica el fil conductor de la mostra.

> prínceps i ciutats a fi de controlar el comerç internacional de les matèries primeres, llana merina, or, esclaus, espècies; com també per mantenir França allunyada d'aquest negoci. Per aquest motiu anys més tard, el 1446, Gilbert de Lannoy, germà del també ambaixador Balduí de Lannoy, que havia acompanyat Van Eyck el 1428 a Portugal (de Balduí conservem un retrat de Van Eyck) va anar a la cort del rei Alfons V el Magnànim perquè prestés jurament de l'orde del Toisó dels estatuts i portar-li el collar. Malgrat algunes reticències inicials, el Magnànim va ser membre de l'orde i va ostentar el collar; quaranta anys després Felip el Bell el va incorporar a la corona de Castella. Era evident que la creació de

La vivència del pintor Van Eyck respon a l'experiència del Van Eyck diplomàtic, ofici que exercia

El seu viatge a ciutats de la Corona d'Aragó el 1426 va deixar la seva empremta en pintors com Lluís Dalmau

l'orde del Toisó d'Or va marcar un abans i un després en la història del ducat de la Borgonya, en la història d'Europa i per descomptat en la vida personal de Van Eyck.

Des del centre d'aquesta doble experiència, com a pintor i diplomàtic, Van Eyck assoleix el seu important paper en la història de l'art: desplaça el passat i situa el futur a un temps: un rigorós occamisme en l'anàlisi dels detalls sublimat per un talent superior per fixar la perspectiva, l'escenari i l'al·legoria d'obres de pintura que no deixem d'admirar. Pensem al matrimoni Arnolfini, on els objectes fixen el discurs humanístic sobre la moral matrimonial. Anomenem orgull el seu desig de deixar per a la immortalitat el fet que precisament *ell hi va ser*, a la cambra privada dels esposos com deixa escrit en un famós grafit. Precisions que a l'autor li agradava de fer, pensem en el seu famós *Als ich chan (tan bé com he pogut)*. Des del fons d'aquest orgull, l'art nou pot fluir, però no pot tornar mai a les velles formes del gòtic flamíger. Avança amb pas ferm cap a una modernitat que sigui capaç d'enfrontar-se als nous desafiaments del món com renovats argonautes a la recerca del velló d'or, és a dir, del toisó que és el símbol que li permet construir la seva obra més grandiosa, *L'adoració de l'anyell místic*. |

Van Eyck. Una revolució òptica

MUSEU DE BELLES ARTS. GANT. WWW.MSKGENT.BE. FINS AL 30 D'ABRIL